

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΕΚΘΕΣΗ ΣΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ 2001 – ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2006)

Δ.Β. ΓΡΑΜΜΕΝΟΣ

Το Α.Μ.Θ., έργο του αρχιτέκτονα Καραντινού,¹ ανακατασκευάστηκε, ως γνωστόν, εσωτερικά, στο πλαίσιο του Γ΄ ΚΠΣ (αρχιτέκτονας Φιντικάκης). Η ανακατασκευή αυτή συνδυάστηκε με μια έκ βάθρων επανέκθεση που αποτελείται από πέντε εκθεσιακές ενότητες. Πρώτη, λόγω των Ολυμπιακών Αγώνων, εγκαινιάστηκε η ενότητα «Ο χρυσός των Μακεδόνων» (Ιούλιος 2004), ενώ οι άλλες τέσσερις (προϊστορία της Μακεδονίας, προς τη γένεση των πόλεων, Μακεδονία, Θεσσαλονίκη), εγκαινιάστηκαν πρόσφατα (μέσα Σεπτεμβρίου 2006).

Καταρχήν αποφεύχθηκαν όσα με παρρησία απεύχονταν και διεκτραγουδούσε ήδη ο προ πολλών δεκαετιών εισηγητής της μουσειολογίας στην Ελλάδα, αείμνηστος Στέλιος Παπαδόπουλος,² αρθρογραφώντας και στον ημερήσιο τύπο. Υπάρχει κατάλογος συντελεστών, επαρκείς σημάνσεις, χάρτες, ιστορικό του μουσείου, χρονολογικές αναφορές. Αποφεύγονται οι αρχαιολογικές ορολογίες στο βαθμό του εφικτού. Υπάρχουν διαγράμματα, σχέδια απλά ή αναπαραστατικά, αποφυγή λεζαντών με «άχρηστες» πληροφορίες και συγκέντρωσή τους σε ειδικά ντοσιέ για τους ενδιαφερόμενους, ειδικούς και μη.

Από την παράθεση εξελικτικών-γραμματικών σειρών της κατά είδος έκθεσης των αντικειμένων, ή από την πιθανώς προσδοκώμενη από τον επισκέπτη εμπλοκή του σκεπτικού της έκθεσης με εθνικά ζητήματα, γίνεται σαφής στροφή σε σχήματα της καθημερινής ζωής. Επιτυγχάνεται η αποφυγή της οικειοποίησης συγκεκριμένης θεωρητικής αρχαιολογικής τάσης, εκτός αν το αποτέλεσμα –δικαιολογημένα– θα μπορούσε, αλλά γενικά και αόριστα, να έχει δημιουργήσει μεταμοντέρνο μουσειακό περιβάλλον.

Το σκεπτικό των εκθεσιακών τμημάτων αναπτύσσεται με βάση το σχήμα κοινωνία, οικονομία, ιδεολογία στο χώρο και το χρόνο. Το σχήμα αυτό είναι στην ουσία μαρξιστικής-εγγελιανής καταγωγής, αλλά αποδεδειγμένα έχει διαχρονική αξία και εφαρμογή αφού αναπτύχθηκε μέσω της θεωρίας των συστημάτων της μοντερνιστικής-θετικιστικής Νέας Αρχαιολογίας³ αλλά και μέσω επιμέρους προσεγγίσεων που υιοθέτησε η μεταμοντέρνα αρχαιολογική σκέψη (π.χ. φεμινιστική αρχαιολογία, αρχαιολογία του νοικοκυριού κ.λ.π.), ή η μουσειολογική σκέψη-εφαρμογή, μέσω των θεματικών ενότητων.

Οι τελευταίες, από τη μουσειακή έκρηξη που σημειώθηκε από τα μέσα της δεκαετίας του 90 κ.εξ., βρήκαν μερική εφαρμογή στο Βυζαντινό Μουσείο των Αθηνών και στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης (αναφέρω μόνο τις μόνιμες εκθέσεις και όχι τις περιοδικές). Στο Α.Μ.Θ. οι θεματικές ενότητες είναι όχι μόνο ο μοναδικός τρόπος προσέγγισης του παρελθόντος, αλλά οι ενότητες αυτές είναι ενταγμένες στο πλαίσιο πάντα των πέντε μεγάλων εκθεσιακών ενότητων που αναφέραμε, σε επιμέρους σύνολα που εντάσσονται στο τριμερές σχήμα (κοινωνία, οικονομία, ιδεολογία) που αναφέραμε επίσης.⁴ Οι θεματικές ενότητες στο Α.Μ.Θ. δεν αποτελούν δηλαδή μεμονωμένες επιλογές.

Ο Δ.Β.Γραμμένος είναι Επίτιμος Διευθυντής του Α.Μ.Θ.

Τα χαρακτηριστικά των θεματικών ενότητων είναι τα εξής:

Αποτελούν ευέλικτες μονάδες που μπορούν να διεγείρουν τον προσωπικό και πρωτογενή γνωστικό-συγκινησιακό ορίζοντα του επισκέπτη (π.χ. ποιητές στη Θεσσαλονίκη τη ρωμαϊκή εποχή, αγροτική παραγωγή κ.λ.), ένα συμβάν που είναι καταρχήν έξω από ιδεολογικά σχήματα και με ανυπολόγιστες σε ατομικό επίπεδο διαπλοκές με το ατομικό και, συλλογικό κατόπιν, παρελθόν. Οι μονάδες αυτές συναρτώνται άμεσα με την αγορά του βιβλίου (π.χ. η ενότητα για την εκπαίδευση ανταποκρίνεται σίγουρα σε συγκεκριμένους τίτλους της ελληνικής –που να πάμε στην ξένη!– βιβλιοαγοράς). Οι ενότητες μπορούν να διευρυνθούν με ομότιπλες περιοδικές εκθέσεις, με εκπαιδευτικά προγράμματα, διαλέξεις κ.λ.π. Ως μονάδες δεν είναι μονομερείς αλλά μοιραία διαπλέκονται με το βασικό σχήμα που αναφέραμε (κοινωνία, οικονομία, ιδεολογία). Γενικά έχουν το χρίσμα της επικοινωνίας τόσο προς το κοινό όσο και προς τα ΜΜΕ, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν διεγείρουν την περιέργεια, την προσοχή, ακόμη και τον προβληματισμό συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων, π.χ. γιατρών. Οι μονάδες αυτές, επίσης, διασπούν τη γραμμική μονοτονία της παράθεσης αντικειμένων, ακόμη και όταν αυτά είναι εξόχως ενδιαφέροντα και για τον απλό επισκέπτη, π.χ. η σημερινή συλλογή χάλκινων του ΕΑΜ. Από την άλλη μεριά, όταν υπάρχει το κατάλληλο υλικό (αρχαιολογικό, εποπτικό κ.λ.π.), επιστημονική γνώση και μουσειολογική επάρκεια, η κουραστική επανάληψη θεμάτων με διαφορετικό όμως χρονικό ορίζοντα (π.χ. ο καλλωπισμός στην ελληνιστική και μετά στη ρωμαϊκή εποχή), αντί να κουράζει αποκτά τεράστιο ενδιαφέρον, ενώ παράλληλα προβάλλει το πάντα επίκαιρο θέμα της πολιτιστικής αλλαγής. Οι θεματικές ενότητες, τέλος, έχουν τη δυνατότητα της μουσειακής εφαρμογής των συζητημένων και για την αρχαιολογία κοινωνιολογικών εννοιών της έξης (habitus) και των πρακτικών,⁵ κάτι που εν σπέρματι εφαρμόστηκε, κυρίως στο τμήμα για την προϊστορική εποχή: Η αναφορά γίνεται σε συγκεκριμένες πρακτικές (π.χ. κατασκευή κεραμικής), έτσι ώστε η πολιτιστική διαφοροποίηση (π.χ. από τη νεολιθική στην εποχή του χαλκού) να προκύπτει αβίαστα από τη διαφοροποίηση της, ή των πρακτικών κατασκευής, χρήσης κ.λ.π. Αυτή τουλάχιστο υπήρξε η πρόθεση.

Έχει περάσει καιρός από την εποχή της καντιανής προελεύσεως ανάλυσης των –κατά κύριο λόγο με υψηλή καλλιτεχνική αξία– μουσειακών αντικειμένων με την μέθοδο της «εξ όνυχος τον λέοντα» ανάλυσης-«ανάγνωσης» της φόρμας τους και την εκ των υστέρων προσπάθεια για την ερμηνεία τους (Formanalyse-Bedeutungsversuch). Η παραγωγική αυτή μέθοδος,⁶ μουσειολογικά δεν εκφράζεται παρά με τη γραμμική τοποθέτηση των αντικειμένων χρονολογικά και κατά είδος και βεβαίως εναπόκειται στις όποιες δυνατότητες του επισκέπτη η προσέγγισή τους. Επίσης μέσω ενημερωτικών πινακίδων, οδηγιών, μονογραφιών κ.λ.π. Η επαγωγική μέθοδος είναι αυτή που περιγράψαμε, μέθοδος που προτείνει μεγάλες αναθεωρήσεις που ίσως σιγά σιγά επηρεάσουν και τις μόνιμες καθιερωμένες εκθέσεις των μεγάλων μουσείων του κόσμου. Προ πολλού επηρεάζουν τις περιοδικές. Ο επαγωγικός τρόπος σκέψης, είναι αλήθεια, με την

οπτική της ανάλυσης και της ερμηνείας που αναφέραμε, παρήγαγε εξαιρετικής ποιότητας και βάθους κείμενα στα καθ' ημάς και όχι μόνο (όπως π.χ. μερικά του Χρήστου Καρούζου) δεν προώθησε όμως τον μουσειολογικό τομέα, ούτε μπόρεσε να συναρτήσει την ιστορία της τέχνης, έστω, με τις διεπιστημονικές ζυμώσεις και αναζητήσεις που στο μεταξύ αναπτύσσονταν, ούτε να συναρτήσει τον υλικό πολιτισμό του παρελθόντος με την αρχαία γραμματεία. Όλα αυτά φαίνεται να είναι δουλειές του μέλλοντος και η εκθεσιακή πρακτική των θεματικών ενότητων φαίνεται ότι θα μπορούσε να συμβάλει σε μία ενοποιητική μέθοδο για τη μελέτη του παρελθόντος.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Λεπτομέρειες για το περιεχόμενο της επανέκθεσης και αναλυτικότερη παρουσίαση της μεθοδολογίας των θεματικών ενότητων στο περ. *Αρχαιολογία*,

τεύχ. Μαρτίου.

1. Μονογραφία για το έργο του Πάτροκλου Καραντινού, Α.Γιακουμακάτος, *Στοιχεία για τη νεότερη ελληνική αρχιτεκτονική. Πάτροκλος Καραντινός*, ΜΙΕΤ, 2003.
2. Το σύνολο σχεδόν της αρθρογραφίας του πρόλαβε να το περιλάβει στο Σ.Α. Παπαδόπουλος, *Ανθρωπολογικά. Μουσειολογικά*, Πολιτιστικό Ιδρυμα Πειραιώς, 2003. Βλ. Επίσης *Καθημερινή* 15-8-04.
3. βλ. κυρίως D.L. Clark, *Analytical Archaeology*, Methuen, 1971.
4. Δ.Β. Γραμμένος, *Το αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης*, έκδοση Ιδρύματος Λάτση, 2004 και στο τεύχος Μαρτίου 2007 του περ. *Αρχαιολογία*.
5. Π.χ. το πολύ πρόσφατα μεταφρασμένο στα ελληνικά P. Bourdieu, *Η αίσθηση της πρακτικής*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006.
6. Τάκης Γραμμένος, *Αναδρομή*, University Studio Press, 104 κ.εξ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Αγαπητέ μου Χρήστο [Χατζηιωσήφ],
σ' ευχαριστώ και από δω για όσα έγγραψες στο προηγούμενο τεύχος των *Σύγχρονων Θεμάτων* για την *Ελληνική Οικονομική Ιστορία, 18-19 αι.*, δεν θα επωφεληθώ όμως από τα εναύσματα που προσφέρεις για μια περαιτέρω συζήτηση: ό,τι θα είχα να πω, το έχω ήδη διατυπώσει στο εισαγωγικό μου κεφάλαιο. Θα αναφερθώ σε μια μόνο από τις παρατηρήσεις σου: θεωρείς ότι ο προσδιορισμός «ελληνική» οικονομική ιστορία οφείλεται μάλλον στη βούληση του εκδότη. Σε βεβαιώνω ότι οφείλεται αποκλειστικά και μόνο σε μένα για τους λόγους που, επαρκώς ή ανεπαρκώς, προσπάθησα να εξηγήσω. Γιατί όμως αφήνεις να εννοηθεί ως περίπου δεδομένο ότι θα αποδεχόμουν έναν επιθετικό προσδιορισμό με το νόημα του οποίου δεν θα είμουν σύμφωνος και γιατί προεξοφλείς ότι ο εκδότης θα θεωρούσε ως πιθανό να μου επιβάλει κάτι που ο ίδιος δεν θα αποδεχόμουν;

Με φιλικούς χαιρετισμούς
Σπ. Ι. Ασδραχάς
Αθήνα 10.3.07